

ТЕМА 2. ГОСПОДАРСЬКІ ТОВАРИСТВА В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

ЛЕКЦІЯ 1

1. Теоретико-правові основи функціонування господарських товариств в Україні
2. Основні напрями розвитку господарських товариств в Україні

1. Теоретико-правові основи функціонування господарських товариств в Україні

§ 1. Поняття та загальна характеристика господарських товариств

В сучасних умовах господарювання, коли Україна намагається побудувати ринкову економіку, важливим і необхідним є дослідження господарських товариств, як сучасної форми господарювання, оскільки найбільш поширеною організаційно-правовою формою підприємницької діяльності є господарські товариства, які являються основою ринкової економіки у більшості країн Європи.

Господарські товариства базують свою діяльність на активній участі в управлінні товариством відносно великої групи підприємців. Тобто громадське товариство є засобом демократизації господарських відносин. Ефективна робота підприємства можлива лише тоді, коли функції господаря закріплені не за однією особою, а хоча б невеликою, але згуртованою групою людей, що асоціює інтереси всього колективу, в правовому відношенні опосередковує деякі найбільш складні сфери діяльності (фінанси, рух майна, оплата праці тощо).

Господарські товариства – це господарські організації, які створюються фізичними або юридичними особами на договірних засадах шляхом об'єднання майна та підприємницької діяльності з метою отримання прибутку.

Правове становище господарських товариств регулюється Господарським кодексом України (статті 79-92), Цивільним кодексом України (статті 113-162), Законом України “Про господарські товариства” (1991 р.), Законом України

«Про акціонерні товариства» (2008 р.), Законом України “Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» (2018 р.).

Господарським товариством є юридична особа, статутний (складений) капітал якої поділений на частки між учасниками.

Господарськими товариствами згідно з ч. 2 ст. 1 Закону України «Про господарські товариства» визнаються підприємства, установи, організації, створені на засадах угоди юридичними особами і громадянами шляхом об'єднання їх майна та підприємницької діяльності з метою одержання прибутку. [1]

Згідно з ч. 2 ст. 113 ЦК України до господарських товариств належать:

- акціонерні товариства,
- товариства з обмеженою відповідальністю,

- товариства з додатковою відповідальністю,
- повні товариства,
- командитні товариства.

Товариства можуть займатися будь-якою підприємницькою діяльністю, яка не суперечить законодавству України.

Учасником господарського товариства може бути фізична або юридична особа.

Обмеження щодо участі у господарських товариствах може бути встановлено законом.

Відповідно до ч. 2 ст. 114 ЦК України господарське товариство, крім повного і командитного товариств, може бути створене однією особою, яка стає його єдиним учасником.

Господарське товариство є власником:

- 1) майна, переданого йому учасниками товариства у власність як вклад до статутного (складеного) капіталу;
- 2) продукції, виробленої товариством у результаті господарської діяльності;
- 3) одержаних доходів;
- 4) іншого майна, набутого на підставах, що не заборонені законом.

Вкладом до статутного (складеного) капіталу господарського товариства можуть бути гроші, цінні папери, інші речі або майнові чи інші відчужувані права, що мають грошову оцінку, якщо інше не встановлено законом.

Грошова оцінка вкладу учасника господарського товариства здійснюється за згодою учасників товариства, а у випадках, встановлених законом, вона підлягає незалежній експертній перевірці. [5]

Стаття 116 ЦК України визначає права учасників господарського товариства. Учасники господарського товариства мають право у порядку, встановленому установчим документом товариства та законом:

- 1) брати участь в управлінні товариством у порядку, визначеному в установчому документі, крім випадків, встановлених законом;
- 2) брати участь у розподілі прибутку товариства і одержувати його частину (дивіденди);
- 3) вийти у встановленому порядку з товариства;
- 4) здійснити відчуження часток у статутному (складеному) капіталі товариства, цінних паперів, що засвідчують участь у товаристві, у порядку, встановленому законом;
- 5) одержувати інформацію про діяльність товариства у порядку, встановленому установчим документом.

Учасники господарського товариства можуть також мати інші права, встановлені установчим документом товариства та законом.

Згідно зі ст. 117 ЦК України до обов'язків учасників господарського товариства відносяться:

- 1) додержуватися установчого документа товариства та виконувати рішення загальних зборів;

- 2) виконувати свої зобов'язання перед товариством, у тому числі ті, що пов'язані з майновою участю, а також робити вклади (оплачувати акції) у розмірі, в порядку та засобами, що передбачені установчим документом;
- 3) не розголошувати комерційну таємницю та конфіденційну інформацію про діяльність товариства.

Учасники господарського товариства можуть також мати інші обов'язки, встановлені установчим документом товариства та законом.

Законодавством України (ст. 118 ЦК України) визначено поняття «залежне господарське товариство»: господарське товариство (товариство з обмеженою або додатковою відповідальністю, акціонерне товариство) є залежним, якщо іншому (головному) господарському товариству належать двадцять або більше відсотків статутного капіталу товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю чи двадцять або більше відсотків простих акцій акціонерного товариства [5].

Господарське товариство, яке придбало або іншим чином набуло двадцять або більше відсотків статутного капіталу товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю чи двадцять або більше відсотків простих акцій акціонерного товариства, зобов'язане оприлюднити цю інформацію в порядку, встановленому законом.

Згідно з вимогами до змісту установчих документів товариства, передбачених у ст. 88 ЦК України, «у статуті товариства вказуються найменування юридичної особи, органи управління товариством, їх компетенція, порядок прийняття ними рішень, порядок вступу до товариства та виходу з нього, якщо додаткові вимоги щодо змісту статуту не встановлені цим Кодексом або іншим законом. У засновницькому договорі товариства визначаються зобов'язання учасників створити товариство, порядок їх спільної діяльності щодо його створення, умови передання товариству майна учасників, якщо додаткові вимоги щодо змісту засновницького договору не встановлені цим Кодексом або іншим законом. В установчому акті установи вказується її мета, визначаються майно, яке передається установі, необхідне для досягнення цієї мети, структура управління установою. Якщо в установчому акті, який міститься у заповіті, відсутні окремі із зазначених вище положень, їх

встановлює орган, що здійснює державну реєстрацію».

Державна реєстрація товариства проводиться за правилами встановленими Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» від 15.05.2003 р. Однак існують особливості реєстрації окремих товариств. Так, наприклад, товариства, що займаються банківською діяльністю, реєструються національним банком України в порядку, визначеному законодавством України про банки і банківську діяльність. [2]

§ 2. Розвиток законодавчої бази господарських товариств

Як відомо, на сьогодні господарські товариства є найбільш популярною формою організації підприємницької діяльності як за кордоном, так і в

Україні. Законодавство ж України про господарські товариства останнім часом суттєво еволюціонувало та зазнало позитивних змін. Основним законодавчим актом, що регулює діяльність господарських товариств в Україні є Закон України

«Про господарські товариства». Відповідні норми щодо діяльності господарських товариств з'явилися також і в новому Цивільному та Господарському кодексах України, які набули чинності на початку 2004 р. Існує також низка спеціальних законодавчих актів, що регулюють діяльність та особливості правового статусу акціонерних товариств – закони України «Про акціонерні товариства», «Про цінні папери та фондовий ринок», «Про національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів» тощо. Оскільки багато питань, врегульованих спеціальним законом, знайшли регулювання також і в нових кодексах, це призвело до конфлікту відповідних норм та виникнення питань щодо порядку їх застосування.

Основна група практикуючих юристів все ж таки дотримується позиції щодо пріоритету норм більш пізнього закону, якими фактично є нові кодекси. Спеціальний закон знаходить застосування лише стосовно питань, не врегульованих кодексами, або у випадках, якщо бланкетні норми останніх відсилають до спеціального закону (якщо інше не врегульовано законом) [12].

Слід визнати, що поряд із господарськими товариствами в нашій країні завжди існувала певна кількість інших видів (організаційно-правових форм) підприємств, як, наприклад, приватне підприємство, орендне підприємство тощо. Дані організаційно-правові форми не завжди відповідали світовим стандартам, й відповідно, не були повністю зрозумілими іноземним контрагентам, що також ставало стримувальним чинником для розвитку господарських відносин на міжнародному рівні. Так, наприклад, зазначені організаційно-правові форми підприємств, на відміну від господарських товариств, не мали мінімального статутного фонду, а також чітко встановленої єдиної структури.

Із набуттям чинності новим ЦК України це питання врегулювалося законодавчим шляхом. Стаття 84 нового ЦК України прямо встановлює, що товариства, які здійснюють підприємницьку діяльність з метою одержання прибутку та наступного його розподілу між учасниками, можуть бути створені виключно як господарські товариства або виробничі кооперативи [5].

Це обмеження має також і негативний бік. Так, до набрання чинності новим ЦК України будь-який підприємець мав можливість зареєструвати суб'єкт підприємницької діяльності – юридичну особу у формі приватного підприємства, навіть не маючи у своєму розпорядженні великих грошових коштів, обмежившись лише мінімальною, необхідною для початку бізнесу сумою.

На сьогодні для створення лише акціонерного товариства засновник повинен мати у своєму розпорядженні кошти для мінімального статутного капіталу, який визначається самим засновником, але не може бути меншим 1250 мінімальних заробітних плат на момент створення або ніж вимагає закон

для здійснення певного виду діяльності (банківська діяльність, страхування тощо).

Така сума досить велика для підприємців – початківців та є одним із чинників для розвитку малого підприємництва.

До найбільш поширених організаційно-правових форм слід віднести товариства з обмеженою відповідальністю та акціонерні товариства.

Суттєвою новелою нового законодавства є те, що з 1 січня 2004 р. законодавство дозволяє створювати господарські товариства з одним учасником. Відповідна норма міститься у п. 2 ст. 114 ЦК України [5]. Водночас законодавець встановив певні обмеження щодо застосування даної норми та встановив, що господарське товариство не може мати єдиним учасником інше підприємницьке товариство, учасником якого є одна особа (п. 2 ч. 1 ст. 141, п. 4 ч. 2 ст. 153 ЦК України). Особа може бути учасником лише одного товариства з обмеженою відповідальністю, яке має одного учасника (п. 2 ч. 2 ст. 141 ЦК України).

Дану новелу досить позитивно сприйняли як українські підприємці, так і іноземні інвестори, котрі при інвестуванні в Україну були змушені підшукувати іншого формального засновника для створення в Україні підприємства, й відповідно, враховувати інтереси цього другого засновника (акціонера) під час прийняття стратегічних рішень. Тому це правило було включено і в спеціальний закон «Про акціонерні товариства», зокрема в абз. 2 ч.2 ст. 4 закону.

Суттєвим внеском нового законодавства є те, що господарські товариства дозволено створювати на основі статуту без обов'язкового підписання установчого договору. Таким чином, законодавець вирішив тривалий спір щодопризначення та статусу установчого договору: чи є цей договір установчим документом, або лише внутрішнім документом засновників, яким урегульовано їх взаємні права та обов'язки стосовно товариства [12].

Змінений також порядок формування статутного капіталу – на момент реєстрації товариства учасники не повинні робити внески у розмірі не менш ніж 50% загальної суми їх внесків, як цього вимагалось раніше. На сьогодні закон вимагає сформувати статутний капітал протягом першого року діяльності новоствореного товариства.

Останні зміни суттєво вплинули також і на питання компетенції органів управління господарських товариств, а також на порядок прийняття рішень даними органами. Так, згідно із абзацом 1 п. 2 ст. 98 ЦК України рішення загальних зборів приймаються простою більшістю від числа присутніх учасників, якщо інше не встановлено установчими документами або законом [5].

Таким чином, законодавець надав можливість зацікавленим особам самостійно встановлювати кворум товариства та визначати питання, стосовно яких рішення має прийматися певною кількістю голосів.

Змінений перелік питань, щодо яких рішення має прийматися кваліфікованою більшістю голосів: абзац 2 п. 2 ст. 98 ЦК України встановлює,

що рішення про внесення змін до статуту, відчуження майна товариства на суму, що становить 50 і більше відсотків майна товариства, про ліквідацію товариства приймаються більшістю не менш як у $\frac{3}{4}$ голосів, якщо інше не встановлено законом [5].

Новою нормою є те, що учасник товариства не має права голосу при вирішенні загальними зборами питання вчинення з ним правочину та щодо спору між ним і товариством.

На особливу увагу заслуговують положення ст. 144 ЦК України, які стосуються питання формування статутного фонду товариства з обмеженою відповідальністю. Так, до набуття чинності ЦК України питання збереження розміру статутного фонду господарського товариства взагалі не було врегульовано законодавством України, що фактично не давало можливості кредиторам товариства реалізувати свої вимоги до товариства. Так, законодавство України містило та містить норми щодо порядку формування статутного фонду при первинному розміщенні, які зобов'язують учасників здійснити формування статутного фонду протягом року з моменту створення товариства. Однак норми законодавства України не містили зобов'язань товариства щодо збереження розміру статутного фонду, а також не встановлювали строк, протягом якого має здійснюватися формування статутного фонду товариства у випадку прийняття рішення про його збільшення [12].

Суттєво змінений порядок управління та компетенція органів акціонерного товариства. Насамперед, це стосується питання розподілення повноважень між органами акціонерного товариства. Так, як відомо, чинна редакція Закону України «Про акціонерні товариства» надає досить великі можливості акціонерам товариства вільно встановлювати компетенцію органів управління, зокрема спостережної ради, за винятком питань, віднесених до виключної компетенції зборів акціонерів.

Правовий статус, порядок створення, діяльності та припинення, права та обов'язки учасників господарських товариств станом на сьогодні регулюється Законом України «Про господарські товариства», який прийнятий 1991 року. Вищезгаданий Закон вже давно не відповідає сучасним реаліям господарювання, залишаючи фактично неврегульованими безліч питань здійснення господарської діяльності у формі ТОВ та ТДВ. Тому 6 лютого 2018 року Верховна Рада України схвалила у другому читанні і в цілому довгоочікуваний Закон «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» (надалі – Закон № 2275-VIII). Закон містить положення суттєво відмінні та доволі прогресивні в порівнянні з тими, що закріплені Законом України «Про господарські товариства» [4].

Щодо розвитку господарських товариств, то варто зауважити, що ряд завдань серед, яких:

- підвищення технологічного рівня виробництва (розвиток нових форм взаємодії підприємств – зі створенням численних інноваційних та екоінноваційних кластерів; розвиток експортного потенціалу кластерів;

- розвиток експортного потенціалу та імпортозаміщення, запровадження європейських принципів державного ринкового нагляду за додержанням вимог щодо безпеки продукції та послуг);
- прискорений розвиток машинобудування з метою техніко– технологічного оновлення підприємств галузей економіки, випереджаючий розвиток легкої і харчової промисловостей, переробки металургійної, сільськогосподарської, хімічної та іншої продукції з високою часткою доданої вартості;
- удосконалення нормативно-правової бази з питань акціонування підприємств;
- удосконалення механізму контролю за ефективністю використання підприємствами матеріальних, фінансових і трудових ресурсів, зменшення обсягів непродуктивних витрат і втрат ресурсів під час виробництва послуг, забезпечення цільового використання амортизаційних відрахувань, що входять до складу собівартості послуг;
- забезпечення фінансової підтримки,
вимагають подальшого реформування нормативно-правової бази України у сфері господарських товариств, а також підтримки уряду у сфері інвестування та оподаткування.

Отже, основними видами господарських товариств є акціонерне товариство, товариство з обмеженою або додатковою відповідальністю, повне товариство, командитне товариство. Особливості діяльності цих видів товариств будуть розглянуті в наступній темі.

2. Основні напрями розвитку господарських товариств в Україні

§ 1. Характеристика повного товариства

Повним є товариство, учасники якого відповідно до укладеного між ними договору здійснюють підприємницьку діяльність від імені товариства і солідарно несуть додаткову (субсидіарну) відповідальність за його зобов'язаннями усім майном, що їм належить (ч. 1 ст. 119 ЦК України).

Варто зауважити, що згідно з ч. 1 ст. 66 ЗУ «Про господарські товариства» повним визнається таке товариство, всі учасники якого займаються спільною підприємницькою діяльністю і несуть солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном [1].

Особа може бути учасником тільки одного повного товариства.

Учасник повного товариства не має права без згоди інших учасників вчиняти від свого імені та у своїх інтересах або в інтересах третіх осіб правочини, що є однорідними з тими, які становлять предмет діяльності товариства. У разі порушення цього правила товариство має право за своїм вибором вимагати від такого учасника або відшкодування завданих товариству збитків, або передання товариству усієї вигоди, набутої за такими

правочинами. Найменування повного товариства повинно містити імена (найменування)

всіх його учасників, слова "повне товариство" або містити ім'я (найменування) одного чи кількох учасників з доданням слів "і компанія", а також слів "повне товариство".

Засновницький договір про повне товариство, крім умов, передбачених статтями 4 і 66 ЗУ «Про господарські товариства», повинен визначати розмір частки кожного з учасників, розмір, склад та порядок внесення вкладів, форму їх участі у справах товариства.

Згідно зі ст. 120 ЦК України «ч. 2. Засновницький договір повного товариства крім відомостей, передбачених статтею 88 цього Кодексу, має містити відомості про: розмір та склад складеного капіталу товариства; розмір та порядок зміни часток кожного з учасників у складеному капіталі; розмір, склад та строки внесення ними вкладів» [5].

Ведення справ повного товариства здійснюється за загальною згодою всіх

учасників.

Кожний учасник повного товариства має право діяти від імені товариства, якщо засновницьким договором не визначено, що всі учасники ведуть справи спільно або що ведення справ доручено окремим учасникам.

Засновницьким договором товариства можуть бути передбачені випадки, коли рішення приймається більшістю голосів учасників (ч. 1 ст. 121 ЦК України).

Кожний учасник повного товариства має один голос, якщо засновницьким договором не передбачений інший порядок визначення кількості голосів.

Ведення справ товариства може здійснюватися або всіма учасниками, або одним чи кількома з них, які виступають від імені товариства. В останньому випадку обсяг повноважень учасників визначається дорученням, яке повинно бути підписано рештою учасників товариства (ч. 2 ст. 68 ЗУ «Про господарські товариства») [1].

Якщо в засновницькому договорі визначаються декілька учасників, які наділяються повноваженнями на ведення справ товариства, то передбачається, що кожен з них може діяти від імені товариства самостійно. В засновницькому договорі може бути відзначено, що такі учасники мають право вчиняти відповідні дії лише спільно.

У разі спільного ведення учасниками справ товариства для вчинення кожного правочину є необхідною згода всіх учасників товариства. Якщо ведення справ доручено окремим учасникам повного товариства, інші учасники можуть вчиняти правочини від імені товариства за наявності у них довіреності, виданої учасниками, яким доручено ведення справ товариства.

У відносинах з третіми особами повне товариство не може посилатися на положення засновницького договору, які обмежують повноваження учасників повного товариства щодо права діяти від імені товариства, крім випадків, коли буде доведено, що третя особа у момент вчинення правочину

знала чи могла знати про відсутність в учасника товариства права діяти від імені товариства.

Учасник повного товариства, що діяв у спільних інтересах, але не мав на це повноважень, має право у разі, якщо його дії не були схвалені іншими учасниками, вимагати від товариства відшкодування здійснених ним витрат, якщо він доведе, що у зв'язку з його діями товариство зберегло чи набуло майно, яке за вартістю перевищує ці витрати.

У разі спору між учасниками повного товариства повноваження на ведення справ товариства, надані одному чи кільком учасникам, можуть бути припинені судом на вимогу одного чи кількох інших учасників товариства за наявності для цього достатніх підстав, зокрема внаслідок грубого порушення учасником, уповноваженим на ведення справ товариства, своїх обов'язків чи виявлення його нездатності до розумного ведення справ. На підставі рішення суду до засновницького договору товариства вносяться необхідні зміни.

Учасники, яким було доручено ведення справ повного товариства, зобов'язані надавати решті учасників на їх вимогу повну інформацію про дії, що виконуються від імені та в інтересах товариства.

Кожний учасник повного товариства, незалежно від того, чи уповноважений він вести справи товариства, має право ознайомлюватися з усією документацією щодо ведення справ товариства. Відмова від цього права чи його обмеження, зокрема за домовленістю учасників товариства, є нікчемною.

Повноваження учасника на ведення справ товариства припиняються повністю або частково з припиненням самого товариства у зв'язку з відмовою учасника від доручення чи скасуванням доручення на вимогу хоча б одного з решти учасників.

Прибуток та збитки повного товариства розподіляються між його учасниками пропорційно до їхніх часток у складеному капіталі, якщо інше не передбачено засновницьким договором або домовленістю учасників. Позбавлення учасника повного товариства права на участь у розподілі прибутку чи збитків не допускається.

Відповідальність учасників повного товариства за його зобов'язаннями передбачена у ст. 124 ЦК України, ст. 74 ЗУ «Про господарські товариства». У разі недостатності у повного товариства майна для задоволення вимог кредиторів у повному обсязі учасники повного товариства солідарно відповідають за зобов'язаннями товариства усім своїм майном, на яке може бути звернене стягнення.

Учасник повного товариства відповідає за боргами товариства незалежно від того, виникли ці борги до чи після його вступу в товариство.

Учасник повного товариства, який вибув із товариства, відповідає за зобов'язаннями товариства, що виникли до моменту його вибуття, рівною мірою з учасниками, що залишилися, протягом трьох років з дня затвердження звіту про діяльність товариства за рік, у якому він вибув із товариства.

Учасник повного товариства, який сплатив повністю борги товариства, має право звернутися з регресною вимогою у відповідній частині до інших учасників, які несуть перед ним відповідальність пропорційно своїм часткам у складеному капіталі товариства.

Згідно з ч. 1 ст. 74 ЗУ «Про господарські товариства» якщо при ліквідації повного товариства виявиться, що наявного майна не вистачає для сплати всіх боргів, за товариство у недостатній частині несуть солідарну відповідальність його учасники усім своїм майном, на яке відповідно до законодавства України може бути звернено стягнення. Учасник товариства відповідає за борги товариства незалежно від того, виникли вони після чи до його вступу до товариства [1].

Звернення стягнення на частку учасника в повному товаристві за його власними зобов'язаннями не допускається. При недостатності майна учасника для покриття боргів за зобов'язаннями кредитори можуть вимагати у встановленому порядку виділення частки учасника-боржника.

Решта учасників вправі з метою збереження товариства виділити частку учасника-боржника в грошовій або натуральній формі відповідно до балансу, складеного на день вибуття такого учасника з товариства.

Зміни у складі учасників повного товариства відповідно до ст. 125 ЦК України можуть бути у зв'язку з:

- 1) виходом учасника повного товариства з його складу з власної ініціативи;
- 2) виключенням із складу учасників;
- 3) вибуттям із складу учасників з причин, що не залежать від учасника [5].

Порядок і особливості виходу, виключення та вибуття учасників зі складу

повного товариства визначаються ЦК України, ЗУ «Про господарські товариства» та засновницьким договором.

Вихід з повного товариства. Учасник повного товариства, яке було створене на невизначений строк, може у будь-який момент вийти з товариства, заявивши про це не пізніше ніж за три місяці до фактичного виходу із товариства. Справжність підпису на заяві про вихід із товариства підлягає нотаріальному засвідченню.

Вихід із товариства, що було створено на визначений строк, допускається лише при наявності поважних причин та за умови, що попередження про це надійшло не пізніше як за 6 місяців. Відмова від права вийти з повного товариства є нікчемною.

Якщо при виході учасника з повного товариства це товариство зберігається, то учаснику виплачується вартість його внеску відповідно до балансу, складеного на день виходу. На вимогу учасника та за згодою товариства вклад може бути повернуто повністю або частково в натуральній формі.

Учаснику, який вибув, виплачується належна йому частина прибутку, одержаного товариством у даному році. Майно, передане учасникам

товариства тільки для користування, повертається в натуральній формі без винагороди.

Передання учасником частки (її частини) у складеному капіталі повного товариства передбачено ст. 127 ЦК України. Аналогічна процедура передбачена у ст. 69 ЗУ «Про господарські товариства», однак має іншу назву: «відступлення частки (її частини) учасника повного товариства».

Учасник повного товариства має право лише за згодою всіх його учасників передати свою частку у складеному капіталі чи її частину іншому учасникові товариства або третій особі.

З передачею частки (її частини) третій особі здійснюється одночасно перехід усієї сукупності прав та обов'язків, що належали учаснику, який вибув з повного товариства або відступив частину своєї частки. Особа, якій передано частку (її частину), відповідає за зобов'язаннями товариства відповідно до частини другої статті 124 ЦК України.

У разі передання учасником товариства усієї частки іншій особі участь цього учасника в повному товаристві припиняється і для нього настають наслідки, передбачені частиною третьою статті 124 ЦК України.

При реорганізації юридичної особи, учасника повного товариства, або смерті громадянина, учасника повного товариства, правонаступник (спадкоємець) має переважне право вступу до товариства за згодою решти учасників.

Правонаступник (спадкоємець) несе відповідальність за борги учасника, що виникли за час діяльності товариства, перед повним товариством, а також за борги товариства перед третіми особами.

У разі відмови правонаступника (спадкоємця) від вступу до повного товариства або відмови товариства у прийнятті правонаступника (спадкоємця) йому виплачують вартість частки, що належить реорганізованій юридичній особі (спадкоємцю), розмір якої визначається на день реорганізації (смерті) учасника. В цих випадках відповідно зменшується розмір майна товариства, вказаний в засновницькому договорі.

Учасники повного товариства не вправі від свого імені та в своїх інтересах здійснювати угоди, однорідні з цілями діяльності товариства, а також брати участь у будь-яких товариствах (крім акціонерних товариств), які мають однорідну з повним товариством мету діяльності.

У разі порушення правил, встановлених цією статтею, учасники повного товариства зобов'язані компенсувати збитки, заподіяні товариству цими діями.

Виключення учасника з повного товариства. Учасник повного товариства, який систематично не виконує чи виконує неналежним чином обов'язки, покладені на нього товариством, або який перешкоджає своїми діями (бездіяльністю) досягненню цілей товариства, може бути виключений із товариства у порядку, встановленому засновницьким договором.

Виключення учасника з повного товариства призводить до наслідків, передбачених статтею 71 ЗУ «Про господарські товариства».

Рішення про виключення зі складу учасників повного товариства може бути оскаржене до суду.

Вибуття з повного товариства. Повне товариство може прийняти рішення про визнання учасника повного товариства таким, що вибув із його складу, у разі (ч. 1 ст. 129 ЦК України):

- 1) смерті учасника або оголошення його померлим – за відсутності спадкоємців;
- 2) ліквідації юридичної особи – учасника товариства, в тому числі у зв'язку з визнанням її банкрутом;
- 3) визнання учасника недієздатним, обмеження його цивільної дієздатності або визнання безвісно відсутнім;
- 4) призначення за рішенням суду примусової реорганізації юридичної особи – учасника товариства, зокрема у зв'язку з її неплатоспроможністю;
- 5) звернення стягнення на частину майна повного товариства, що відповідає частці учасника у складеному капіталі товариства.

Рішення про визнання учасника повного товариства таким, що вибув із його складу, може бути оскаржене заінтересованими особами до суду.

У разі вибуття учасника з повного товариства з підстав, передбачених частиною першою ст. 129 ЦК України, товариство може продовжити свою діяльність, якщо інше не встановлено засновницьким договором товариства чи домовленістю між учасниками, що залишаються.

Згідно з ч. 5 ст. 129 та ст. 131 ЦК України звернення стягнення на частку учасника у складеному капіталі повного товариства за його власними зобов'язаннями допускається тільки у разі недостатності іншого майна для задоволення вимог кредиторів. У разі недостатності майна учасника повного товариства для виконання його зобов'язань перед кредиторами вони можуть вимагати у встановленому порядку виділу частини майна повного товариства, пропорційної частці учасника-боржника у складеному капіталі товариства [5].

Частина майна повного товариства, пропорційна частці учасника-боржника у складеному капіталі, виділяється у грошовій формі чи в натурі відповідно до балансу, складеного на момент вибуття такого учасника з товариства.

Розрахунки у разі виходу, виключення та вибуття з повного товариства регламентовані ст. 130 ЦК України. Так, зокрема, учасникові, що вийшов, якого виключено або який вибув з повного товариства з підстав, встановлених у статтях 126, 128 і 129 ЦК України, виплачується вартість частини майна товариства, пропорційна частці цього учасника у складеному капіталі товариства, якщо інше не встановлено засновницьким договором.

Якщо спадкоємець учасника повного товариства – фізичної особи або правонаступник юридичної особи не вступив у повне товариство, розрахунки з ним здійснюються відповідно до частини першої цієї статті.

Порядок визначення вартості частки учасника у майні повного товариства та строки її виплати встановлюються засновницьким договором і ЗУ «Про господарські товариства».

Ліквідація повного товариства відбувається на підставах, встановлених статтею 110 ЦК України:

а) за рішенням її учасників або органу юридичної особи, уповноваженого на це установчими документами, в тому числі у зв'язку із закінченням строку, на який було створено юридичну особу, досягненням мети, для якої її створено, а також в інших випадках, передбачених установчими документами;

б) за рішенням суду про ліквідацію юридичної особи через допущені при її створенні порушення, які не можна усунути, за позовом учасника юридичної особи або відповідного органу державної влади;

в) за рішенням суду про ліквідацію юридичної особи в інших випадках, встановлених законом, – за позовом відповідного органу державної влади), а також у разі, якщо в товаристві залишається один учасник. Цей учасник має право протягом шести місяців з моменту, коли він став єдиним учасником товариства, перетворити таке товариство в інше господарське товариство у порядку, встановленому ЦК України.

У разі виходу учасника з повного товариства, виключення одного з його учасників із товариства, смерті учасника товариства, ліквідації юридичної особи – учасника товариства або звернення кредитором одного з учасників стягнення на частину майна, пропорційну його частці у складеному капіталі, товариство може продовжити свою діяльність, якщо це передбачено засновницьким договором товариства чи домовленістю між учасниками, що залишаються.

§ 2. Характеристика командитного товариства

Командитним товариством визнається товариство, в якому разом з одним або більше учасниками, які здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і несуть відповідальність за зобов'язаннями товариства всім своїм майном, є один або більше учасників, відповідальність яких обмежується вкладом у майні товариства (вкладників) та які не беруть участі в діяльності товариства (ч. 1 ст. 75 ЗУ «Про господарські товариства») [1].

Якщо у командитному товаристві беруть участь два або більше учасників з повною відповідальністю, вони несуть солідарну відповідальність за боргами товариства.

Особа може бути повним учасником тільки в одному командитному товаристві. Повний учасник командитного товариства не може бути учасником повного товариства. Повний учасник командитного товариства не може бути вкладником цього самого товариства.

Найменування командитного товариства повинно містити імена (найменування) всіх повних його учасників, слова "командитне товариство" або

містити ім'я (найменування) хоча б одного повного учасника з доданням слів "і компанія", а також слів "командитне товариство".

Відповідно до ст.133 ЦК України, якщо у найменування командитного товариства включене ім'я вкладника, такий вкладник стає повним учасником товариства. До командитного товариства застосовуються положення про

повне товариство, якщо інше не встановлено цим Кодексом, іншим законом. Необхідно зазначити, що статутним документом командитного товариства є засновницький договір. Основні положення щодо засновницького договору командитного товариства розкриті у ст.134 ЦК України. Зокрема, командитне товариство створюється і діє на підставі засновницького договору. Засновницький договір підписується усіма повними учасниками. Засновницький договір командитного товариства крім відомостей, передбачених [статтею 88](#) ЦК України, має містити відомості про: розмір та склад складеного капіталу товариства; розмір та порядок зміни часток кожного з повних учасників у складеному капіталі; сукупний розмір вкладів вкладників. Якщо внаслідок виходу, виключення чи вибуття у командитному товаристві залишився один повний учасник, засновницький договір переоформляється в одноособову заяву, підписану повним учасником. Якщо командитне товариство створюється одним повним учасником, то установчим документом є одноособова заява (меморандум), яка містить усі відомості, встановлені цією статтею для командитного товариства [5].

Також необхідно розкрити питання змісту засновницького договору командитного товариства. Згідно ст.76 ЗУ «Про господарські товариства», крім умов, передбачених статтею 4 ЗУ «Про господарські товариства», а саме:

«відомості про вид товариства, предмет і цілі його діяльності, склад засновників та учасників, найменування, розмір та порядок утворення статутного (складеного) капіталу, порядок розподілу прибутків та збитків, склад та компетенцію органів товариства та порядок прийняття ними рішень, включаючи перелік питань, по яких необхідна кваліфікована більшість голосів, порядок підписання установчих документів, порядок внесення змін до установчих документів та порядок ліквідації і реорганізації товариства», засновницький договір командитного товариства повинен включати розмір часток кожного з учасників з повною відповідальністю, розмір, склад і порядок внесення ними вкладів, форму їх участі у справах товариства. В засновницькому договорі стосовно вкладників вказуються тільки сукупний розмір їх часток у майні товариства, а також розмір, склад і порядок внесення ними вкладів [1].

Згідно зі ст. 77 ЗУ «Про господарські товариства» щодо командитного товариства застосовуються норми статей 67–74 (положення про повні товариства – ред.) з урахуванням особливостей, передбачених статтями 78-83

цього Закону. Отже, необхідно охарактеризувати ст.78-83 ЗУ «Про господарські товариства» для більш глибокого розуміння основних положень щодо регулювання діяльності командитного товариства. Зокрема ст.78 ЗУ «Про господарські товариства» розкриває питання вступу вкладників до командитного товариства. Він може вступити до командитного товариства шляхом внесення грошових або матеріальних вкладів. Статті 79 ЗУ «Про господарські товариства» розкриває питання прав вкладників командитного товариства, а ст.80 – обов'язки вкладників командитного товариства.

Отже, вкладник командитного товариства має право:

а) одержувати частину прибутку товариства відповідно до його частки у складеному капіталі товариства в порядку, встановленому засновницьким договором (меморандумом);

б) діяти від імені товариства в разі видачі йому довіреності та відповідно до неї;

в) переважно перед третіми особами набувати відчужувану частку (її частину) в складеному капіталі товариства. Якщо бажання викупити частку (її частину) виявили декілька вкладників, зазначена частка розподіляється між ними відповідно до їхніх часток у складеному капіталі товариства;

г) вимагати першочергового повернення вкладу в разі ліквідації товариства;

д) ознайомлюватися з річними звітами та балансами товариства;

е) після закінчення фінансового року вийти з товариства та одержати свій вклад у порядку, встановленому засновницьким договором (меморандумом);

є) передати свою частку (її частину) у складеному капіталі іншому вкладнику або третій особі, повідомивши про це товариство [1].

Передання вкладником усієї своєї частки іншій особі припиняє його участь у командитному товаристві. Засновницьким договором (меморандумом) командитного товариства можуть бути передбачені також інші права вкладника.

До обов'язків вкладників командитного товариства необхідно віднести: внесення вкладів і додаткових внесків у розмірі, способами і у порядку, передбаченими засновницьким договором. Сукупний розмір часток вкладників не повинен перевищувати 50 відсотків майна товариства, зазначеного в засновницькому договорі. Складений капітал командитного товариства підлягає сплаті його учасниками до закінчення першого року з дня державної реєстрації товариства.

Управління справами командитного товариства здійснюється виключно учасниками з повною відповідальністю. Дане положення зафіксовано у ст.81 ЗУ «Про господарські товариства». У командитному товаристві, де є тільки один учасник з повною відповідальністю, управління справами здійснюється цим учасником самостійно. Вкладники не вправі перешкоджати діям учасників з повною відповідальністю по управлінню справами командитного товариства.

Відповідальність вкладника командитного товариства. Якщо вкладник командитного товариства вчиняє правочин від імені та в інтересах товариства без відповідних повноважень, то в разі схвалення його дій командитним товариством він звільняється від відповідальності перед кредиторами за вчинений правочин. Якщо схвалення не буде одержано, вкладник відповідає перед третьою особою самостійно усім своїм майном, на яке відповідно до законодавства може бути звернено стягнення. Вкладник командитного товариства відповідає за борги товариства, які виникли до його вступу у товариство, перед третіми особами в тому ж порядку, як і інші вкладники. Це зазначене у ст.82 ЗУ «Про господарські товариства».

Питання **припинення командитного товариства** розкрито у ст.83 ЗУ

«Про господарські товариства». Зокрема, командитне товариство, крім підстав, зазначених у статті 19 ЗУ «Про господарські товариства», припиняється також у разі вибуття всіх учасників з повною відповідальністю. Командитне товариство ліквідується у разі вибуття усіх вкладників. Повні учасники командитного товариства у разі вибуття всіх вкладників мають право перетворити командитне товариство у повне товариство. Командитне товариство ліквідується також на підставах, установлених законом. Наявні у командитного товариства грошові кошти, включаючи і виручку від продажу його майна при ліквідації, після розрахунків по оплаті праці найманих працівників товариства і виконання обов'язків перед банками, бюджетом, іншими кредиторами у першу чергу розподіляються між вкладниками для повернення їм їх вкладів, а потім між учасниками з повною відповідальністю у порядку і на умовах, передбачених цим Законом та засновницьким договором. У разі недостатності коштів товариства для повного повернення вкладникам їх вкладів наявні кошти розподіляються між вкладниками відповідно до їх долі у майні товариства.

Отже, характерними рисами командитного товариства є:

- установчим документом є тільки засновницький договір, підписаний усіма повними учасниками, у випадку, якщо КТ створюється лише 1 повним учасником установчим документом є – одноосібне заява (меморандум);
- особа може бути повним учасником тільки одного КТ;
- повний учасник КТ не може бути учасником ПТ;
- сукупний розмір часток вкладників не повинен перевищувати 50 відсотків майна товариства, зазначеного в засновницькому договорі.
- КТ ліквідується або реорганізується в ПТ при вибутті всіх вкладників;
- КТ не зобов'язане ліквідуватися, якщо в ньому є хоча б 1 повний учасник і 1 вкладник [10, с. 117].

§ 3. Правове регулювання діяльності товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю

Діяльність товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю регулюється ЗУ «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю». Даний Закон визначає правовий статус товариств з обмеженою відповідальністю та товариств з додатковою відповідальністю (далі

– товариство), порядок їх створення, діяльності та припинення, права та обов'язки їх учасників.

Учасники товариства, які не повністю внесли вклади, несуть солідарну відповідальність за його зобов'язаннями у межах вартості невнесеної частини вкладу кожного з учасників. Дане положення зазначено у ст.2 ЗУ «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю». Товариство несе відповідальність за своїми зобов'язаннями всім належним йому майном. Товариство не відповідає за зобов'язаннями своїх учасників [4].

Товариство несе відповідальність за своїми зобов'язаннями всім належним йому майном. Товариство не відповідає за зобов'язаннями своїх учасників (ст.3 ЗУ «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»).

Згідно ст.4 ЗУ «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» кількість учасників товариства не обмежується.

Необхідно розкрити питання прав та обов'язків учасників товариства з обмеженою відповідальністю. Це зафіксовано у ст.5 та 6 ЗУ «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю». Учасники товариства мають такі права:

- 1) брати участь в управлінні товариством у порядку, передбаченому цим Законом та статутом товариства;
- 2) отримувати інформацію про господарську діяльність товариства;
- 3) брати участь у розподілі прибутку товариства;
- 4) отримати у разі ліквідації товариства частину майна, що залишилася після розрахунків з кредиторами, або його вартість.

Учасники товариства можуть мати інші права, передбачені законом та статутом товариства.

Учасники товариства зобов'язані:

- 1) дотримуватися статуту;
- 2) виконувати рішення загальних зборів учасників товариства.

Учасники можуть мати обов'язки, встановлені законом та статутом товариства.

Учасники товариства з додатковою відповідальністю солідарно несуть додаткову (субсидіарну) відповідальність за його зобов'язаннями своїм майном

у розмірі, який встановлюється статутом товариства з додатковою відповідальністю і є однаково кратним для всіх учасників до вартості внесеного кожним з них вкладу. У разі визнання банкрутом одного з учасників товариства з додатковою відповідальністю його відповідальність за зобов'язаннями товариства з додатковою відповідальністю розподіляється між іншими учасниками цього товариства пропорційно до розміру належних їм часток у статутному капіталі. До товариств з додатковою відповідальністю застосовуються норми цього Закону щодо товариств з обмеженою відповідальністю, що не суперечать нормам ЗУ «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю». Це зазначено у ст.56 ЗУ «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [4].

Також є важливим розкриття питання про взаємовідносини між учасниками товариства, а саме їх правове забезпечення. Договір, за яким учасники товариства зобов'язуються реалізувати свої права та повноваження певним чином або утримуватися від їх реалізації (далі – корпоративний договір), є безвідплатним і вчиняється в письмовій формі. Корпоративний договір, який не відповідає цим вимогам, є нікчемним. Дата укладення та строк дії корпоративного договору визначаються в договорі. Корпоративний договір може передбачати умови або порядок визначення

умов, на яких учасник має право або зобов'язаний купити або продати частку у статутному капіталі (її частину), а також визначати випадки, коли таке право або обов'язок виникає. Корпоративний договір, яким встановлюється обов'язок учасників забезпечити голосування згідно з вказівками органів управління товариства, є нікчемним. Зміст корпоративного договору не підлягає розкриттю і є конфіденційним, якщо інше не встановлено законом або договором. Корпоративний договір, стороною якого є держава, територіальна громада, державне або комунальне підприємство чи юридична особа, у статутному капіталі якої 25 і більше відсотків прямо або опосередковано належить державі або територіальній громаді, оприлюднюється протягом 10 днів з моменту його укладення шляхом розміщення на сайті відповідного органу державної влади, органу місцевого самоврядування. Договір, укладений стороною корпоративного договору на порушення такого корпоративного договору, є нікчемним, якщо інша сторона за договором знала або мала знати про таке порушення. Це положення знайшло своє відображення у ст.7 ЗУ «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю».

Після розкриття сутності корпоративного договору, є необхідним зазначити про новелу у регулюванні товариства з обмеженою відповідальністю. Це – безвідклична довіреність. Регулюється ст.8 ЗУ «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю». У разі якщо довіреність видається з метою виконання або забезпечення виконання зобов'язань

учасників як сторін корпоративного договору, предметом яких є права на частку у статутному капіталі або повноваження учасників, довіритель може зазначити у довіреності, що до закінчення її строку вона не може бути скасована без згоди представника або може бути скасована лише у випадках, передбачених у довіреності (безвідклична довіреність). Безвідклична довіреність припиняється у разі припинення зобов'язання, для виконання або забезпечення виконання якого вона видана. У разі порушення прав та інтересів довірителя представник на вимогу довірителя має припинити користуватися безвідкличною довіреністю та відмовитися від неї. У разі виникнення спору безвідклична довіреність може бути скасована судом. Безвідклична довіреність підлягає нотаріальному посвідченню. Особа, якій видана безвідклична довіреність, не може передоручити вчинення дій, на які вона була уповноважена, іншій особі, якщо інше не передбачено у довіреності.

Отже, розкривши основні положення щодо товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю, повних та командитних товариств, необхідно визначити основні моменти регулювання акціонерних товариств, оскільки вони разом з товариством з обмеженою відповідальністю є найбільш розповсюдженими видами товариств в Україні.